

kijkers : de rokers-kijkers reageren, percentsgewijze, tweemaal gunstiger dan de rokers-niet-kijkers, zowel wat betreft het volledig stopzetten van het roken als het verminderen van het aantal gerookte sigaretten. Toch blijft het 'rendement' relatief bescheiden : de volledige rookstop wordt slechts door 12,7 procent van rokers-kijkers gerealiseerd ; 22 % verminderen het gebruik van sigaretten. Alles bij elkaar blijft 65 tot 70 % van de rokerspopulatie, ondanks de aangeboden informatie, vasthouden aan haar rookgewoonten.

De vergelijking van de groepsgegevens per leeftijdsklasse voor 1973 en 1974 (Tabellen 9 en 10) kan, wat betreft de procentuele vertegenwoordiging van rokers, moeilijk de indruk geven dat er een beter resultaat bereikt was in de jongere leeftijdsgroepen dan in de oudere. Van de leeftijdsklasse 11 tot 39 jaar, waren er 48,1 procent rokers in 1973 en 43,8 procent in 1974. In de groep 40 tot 69 jaar was dit respectievelijk 64,8 procent in 1973 en 60,1 procent in 1974.

Samen met de vele andere onderzoeken naar het rookgedrag en de mogelijkheden tot het beïnvloeden van dat gedrag, kan worden geconcludeerd dat het ter sprake komend TV-programma een niet onbelangrijke 'impact' heeft gehad, alhoewel in grote mate slechts een tijdelijke invloed. Het blijft meest

waarschijnlijk dat de motivering tot niet-roken hoofdzakelijk verworven wordt in de jeugdijaren.

Het algemeen besluit van het experiment kan derhalve luiden dat het geëvalueerde TV-programma kan passen in het kader van een 'voortgezette motivering', doch dat hoofdactie van een anti-rookcampagne zich moet situeren in de lagere en middelbare scholen ondersteund door een gelijktijdige actie voor de volwassenen via massa-media en andere informatiebronnen.

Literatuur

Europese gemeenschap voor kolen en staal, Onderzoek naar de prevalentie van ademhalings symptomen en naar de ventilatoire functie bij werknemers in een ijzer- en staalverwerkend bedrijf. Dienst voor hygiëne en sociaal geneeskunde, RU Gent 1970.

PRESTON, S.H., Older male mortality and cigarette smoking, Popul. monogr. Ser. nr. 7. Univ. Californië, Berkeley 1970.

VUYLSTEEK, K., W. EYLENBOSCH & A.M. DEPOORTER, Smoking and chronic nonneoplastic broncho-pulmonary diseases. Publ. Health Reviews II (1973) 215-224.

WAKEFIELD, J., (ed.), *Influencing smoking behaviour. Techn. Rep. Ser. nr. 3.* Union internationale contre le cancer, Genève 1969.

Een aantal vragen die je bij taalgebruik kunt stellen zijn : hoe zit het eigenlijk in mekaar, wat wordt er nu wel en niet gezegd of gesuggereerd, en waarom gebeurt dat juist op die manier ? Onderstaand artikel probeert op deze vragen een antwoord te geven. Bovendien gaat het hier (toevallig) om krantenkoppen over een taalkundig onderwerp dat een groot deel van krantenlezend Nederland en België bezighoudt. Mark BAEYENS is leraar Nederlands (met specialisatie taalkunde) aan het Mollerinstituut te Tilburg, een Nieuwe Leraren Opleiding.

koppensnellen

mark baeyens

Een krant zonder krantekoppen is geen krant. Maar hoe ziet zo'n kop eruit ? Wat wordt er wel en wat niet in gezegd ? Waar dient hij voor ? Aan de hand van een aantal koppen uit de Volkskrant en NRC/HB over een recent onderwerp (ontleden op de lagere school), sug-

gereer ik wat antwoorden op deze vragen.

Een kop kan uit drie delen bestaan : een voorkop, de eigenlijke kop (met het grootste en vetste lettertype) en een subkop, bv. "Advies aan minister : Ont-

leden zinloos op lagere school Werkwoord kost te veel tijd" (VK 17.8). In de Volkskrant bestaan alle drie de koppen op z'n minst uit een voorkop en een eigenlijke kop. In deze samengestelde koppen wordt een betekenisrelatie weergegeven : de voor- of subkop sug-

BEGRIPPEN ZEGGEN KINDEREN WEINIG

Afschaffen zinsontleden wekt zucht verlichting

Op lagere school is ontleden zonder tranen mogelijk

NRC HANDELSBLAD Vrijdag 18 augustus 1978

Grammatica te abstract voor lagere school

Moet de grammatica van de lagere school verdwijnen ?

GRAMMATICA WEKT WEERZIN
Volkskrant 24-8-78
Afschaffen ontleden geeft taalruimte

'Kinderen niet langer plagen met ontleden'

nrc/145 4/17

ADVIES AAN MINISTER:

Ontleden zinloos op lagere school
Volkskrant 17-8-78

Werkwoord kost te veel tijd

Pais voelt niet voor afschaffing ontleden

Door onze redactie onderwys

nrc/145 40/4017

Zinsontleding niet maatschappij-kritisch

nrc/145 22-8-78

gereert de motivering voor de hoofdkop: "Begrippen zeggen kinderen weinig Afschaffen zinsontleden wekt zucht verlichting" (VK 18.8) en "Grammatica wekt weerzin Afschaffen ontleden geeft taaltes ruimte" (VK 24.8).

Voor zover ik het kan zien, gaat het niet om een alleenstaand geval: in VK komen inderdaad vaker als in NRC zo samengestelde koppen voor. In NRC vinden we alleen eigenlijke koppen, maar dat kan in citaat-vorm zijn: "Kinderen niet langer plagen met ontleden" (NRC 17.8). Ook dit lijkt me geen unicum: in NRC komen vrij vaak citaatkoppen voor.

Koppen zijn onderhevig aan weglatingen. In geen enkele onderzochte kop komt een lidwoord voor. Verder valt vaak het vervoegde werkwoord uit (dat, terzijde, één van de zaken is waar de discussie over het ontleden om draait), tenminste, als dat het koppelwerkwoord zijn is: "Grammatica te abstract voor lagere school" (NRC 18.8), "Zinsontleding niet maatschappij-kritisch" (NRC 22.8). Tenslotte sneuvelt het voorzetsel **van** altijd bv. "Pais voelt niet voor afschaffing ontleden" (NRC 10.10).

De zinsstructuur van de koppen is zo eenvoudig, dat weinig ontleedvaardigheid nodig is: het onderwerp staat voorop, wordt gevolgd door het werkwoord (voor zover dat niet weggelaten is) en het gezegde, al dan niet met verdere bepalingen. Een kop die hiervan afwijkt is óf een vraag ("Moet de grammatica van de lagere school verdwijnen", GVA 14.9), óf een zinsstructuur waarin de normale weglating van het koppelwerkwoord niet mogelijk is ("Op lagere school is ontleden zonder tranen mogelijk", NRC 24.8). De voornaamste ingrediënten voor een kop zijn dus: zelfstandig naamwoord als onderwerp en een niet-werkwoordelijk gezegde.

Geweerd worden: werkwoorden, lidwoorden en **van**. Eén van de gevolgen van de weglatingsdrift is dat een kop onduidelijk wordt ("Geknipt voor u" uit Vrij Nederland heeft hieraan een groot deel van z'n bestaan te danken). Bij onze voorbeelden is dat "Zinsontleding niet maatschappij-kritisch" (NRC 22.8).

Deze kop suggereert een reden om het ontleden af te schaffen. Uit de tekst blijkt, dat dit inderdaad een argument is dat door de adviseurs (ACLOM) gebruikt

wordt, maar dat voor de schrijver van het stuk te ver gaat. Als de kop vollediger was geweest (bv. "Zinsontleding volgens sommigen niet maatschappij-kritisch") dan had hij de lading kunnen dekken.

Wat wordt er wel of niet gezegd in een kop? Ik heb al laten zien dat het verband tussen kop en tekst niet eenduidig hoeft te zijn. Een vaststelling waar ik hier niet op in ga. Interessanter is na te gaan hoe de koppen in NRC en VK zich ontwikkelen in de loop van de discussie. In beide kranten wordt, op dezelfde dag, het bericht aangekondigd met een kop waaruit blijkt dat het hier om een uitspraak van anderen gaat: VK laat dit zien door de voorkop "Advies aan de minister", NRC door de aanhalingstekens. Dat beide kranten de teneur van het advies niet helemaal correct weergeven, laat ik ook maar buiten beschouwing. De koppen van de volgende dag tonen een verschuiving: NRC beperkt zich tot een weergave van één van de problemen die de commissie aan geeft: "Grammatica te abstract voor lagere school", VK evenwel omschrijft dit argument in gevoelsmatige termen ("Begrippen zeggen kinderen weinig") en geeft in de hoofdkop een positieve reactie op het (verkeerd geïnterpreteerde) advies: «Afschaffen zinsontleden wekt zucht verlichting». Later wordt de meningsvorming in NRC overgelaten aan gastschrijvers die, in vrij neutrale koppen, hun bezwaren tegen het advies uitbrengen. In de Volkskrant wordt de mening pro het advies weer in vrij emotionele termen ("weerzin") ondersteund door een gastschrijver. Beide kranten leggen dus in hun koppen een opinie over de problematiek neer: NRC zelf constaterend, haar gastschrijvers tegen; VK zelf voor, evenals de gast.

Opmerkelijk is het daarom dat in een Belgische krant - weliswaar pas zowat een maand later - helemaal geen opinie in de kop gesuggereerd wordt, maar slechts klaar en duidelijk het discussiepunt vastgesteld: "Moet de grammatica van de lagere school verdwijnen?" (Gazet van Antwerpen 14.9). De Belgen mogen dan een dom volkje zijn volgens sommigen, nuchter blijken ze in dit geval toch ook.

Is het nu te verklaren waarom koppen op de boven aangeduide manier opgebouwd, en waarom er toch verschillende zaken uit gelezen kunnen wor-

den? Koppen hebben twee voorname functies. Ten eerste zijn het lokkertjes voor de lezer, zij vragen om aandacht voor de eigenlijke tekst. Niet zomaar voor elke lezer, maar voor sommigen: de lezers nl. die bekend zijn met de vooronderstellingen die in de kop onderdrukt worden. Immers, lezers moeten weten wat "ontleden", "grammatica" is voor het hun interesseert; ze moeten weten wie "minister" is, net zoals wie "Pais" is. M.a.w., aan de koppen ligt een bekendheidspresuppositie ten grondslag die juist de lezers die deze presuppositie kunnen invullen lokt naar de tekst zelf. Ten tweede, koppen pretenderen het nieuws in een notepad weer te geven. Hiermee willen ze niet alleen de incrowd bereiken die de presupposities kent en de tekst leest, maar eveneens de anderen. Er zijn nogal wat lezers die immers eerst alle koppen van de kranten bekijken voor ze, misschien, ook de teksten lezen. Dat verklaart de weglatingen en de eenvoudige zinsstructuur van de koppen.

Naast deze twee eigen functies van koppen, hebben ze ook een functie die ze ontlenen aan de rol die kranten in onze maatschappij kunnen vervullen: het duiden, het geven van een interpretatie, en daardoor het sturen van de lezer naar een bepaalde interpretatie. Dat beide kranten dat doen, heb ik boven al laten zien. Dat er een verschil zit in het sturende karakter is m.i. ook duidelijk: NRC houdt zich meer op de vlakke, beperkt zich meer tot een schets van de problematiek en laat het aan de gastschrijvers verder te gaan, meningsvormend op te treden. (Vgl. de citaatvorm die niet bij de gastschrijvers voorkomt.)

In VK daarentegen wordt de lezer meer bij het handje genomen. Inhoudelijk heb ik dat al aangetoond. Van hieruit zijn ook de samengestelde koppen in de Volkskrant te begrijpen: zij geven niet alleen een onderwerp of een mening over het onderwerp aan, maar tevens geven zij er een soort motivering bij die het de koppen-lezers wel makkelijker maakt, maar de eigenlijke tekst naar de achtergrond drijft. Dat er dan lezers zijn die zich te sappel maken over verkeerde en suggestieve koppen, is niet verwonderlijk (vgl. "Geachte Redactie", VK 11.10)